

stawiała się, szybko personifikowana, ziemia czeska czy polska, którym winne było się oddanie czy miłość. Tak ukształtowane pierwotiny więzi narodowej ulegały gwałtownemu przyspieszeniu z chwilą zetknięcia się z obcym elementem etnicznym. Trzeci wreszcie walor książki polega na sposobie stosowania metody porównawczej. F. G. nie poprzestaje na pokazywaniu, jakie elementy procesu narodotwórczego u Słowian stanowiły zjawisko powszechne, a jakie ich specyfikę. Różnicuje on kreślony obraz głębiej, wydobywając zeń różnice zachodzące pomiędzy Czechami i Polską. Generalnie rzecz ujmując, owa różnica sprowadza się do późniejszego po stronie polskiej skryształizowania się poczucia narodowego oraz jego słabszego upowszechnienia w społeczeństwie.

S.R.

Jörg Leuschner, *Novgorod. Untersuchungen zu einigen Fragen seiner Verfassungs- und Bevölkerungsstruktur*, Berlin 1980, Duncker und Humblot, ss. 288. Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, Reihe I — Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des Europäischen Ostens Bd. 107.

Jest to praca doktorska młodego badacza zachodnioniemieckiego powstała w kręgu szkoły profesora K. Zernacka (Giessen). Powstała ona w wyniku syntezy dwu różnych metod badania przeszłości — strukturalno-ustrojowej oraz prozopograficznej, zastosowanych do odtworzenia ostatnich ośmiu lat istnienia bojarско-kupieckiej republiki miejskiej (1470 - 1478). W rezultacie część pierwsza książki (s. 19 - 132) zawiera podsumowanie naszej wiedzy na temat socjotopografii miasta, przemian jego struktury społecznej i politycznej między XII a XV w. jako tła do działalności konkretnych osób i grup usilnie broniących niezależności swego miasta-państwa, czemu poświęcono właśnie część drugą książki (s. 133 - 252). Tutaj, po wstępnym nakreśleniu przebiegu rzeczonych zabiegów i starań (s. 133 - 184), Autor najpierw rekonstruuje konkretny zestaw osobowy trzech zasadniczych grup społecznych epoki (bojarzy, tzw. „žitji ljudi” oraz „černyje ljudi”), by następnie w tym samym porządku ukazywać ich rolę w analizowanych wydarzeniach politycznych. Integralną część wywodów stanowi 43 skomentowane tabelaryczne zestawienia, np. składu wysyłanych poselstw i delegacji, uwięzionych przez cara czy deportowanych „najniebezpieczniejszych” działaczy, wszystkie precyzujące dane personalne, przynależność społeczną, pochodzenie z określonej dzielnicy, urząd piastowany i funkcję wykonywaną w momencie dla którego sporządzono tabelę. Uzupełnia tekst — 6 rysunków obrazujących m. in. podział Nowogrodu na sotnie, a następnie plany, czy schematy obrazujące ustrój miasta przed 1291 r. i po tej dacie.

S.R.

V. B. Kobrin, *Stanovlenije pomjestnoj sistemy*, Istoričeskie Zapiski 105, Moskva 1980, ss. 150 - 195.

Stwierdziwszy, iż w większości dotychczasowych opracowań poświęconych problemowi uogólniano na całą Rosję cząstkowe wyniki badań prowadzonych na bazie lepiej zachowanych źródeł ziem nowogrodzkiej i pskowskiej, Autor przesunął pole swoich badań bardziej na wschód, na tereny Rosji centralnej. Pod względem chronologicznym badania objęły okres od końca XV w. po lata trzydzieste XVI w. Po-

prowadzono je, opierając się na całokształcie opublikowanych tekstów, jak również i archiwaliów. Ostateczny wynik poszukiwań wypadł dość zaskakująco. Otóż w świetle ustaleń V. B. K. bezpodstawnym jawi się przeciwstawianie sobie dla tamtej doby dzierżycieli „votčin” i pomjestii. Jedni i ci sami ludzie władali jednocześnie obiema kategoriami majątków, które różniła jedynie swoboda alienacji pierwszych spośród wymienionych. W ten sposób podważony został tradycyjny stereotyp, zgodnie z którym od samego początku klasa panująca państwa moskiewskiego miała składać się z dwu oddzielnych grup — bojarów wotczinników oraz wyposażonych w pomiestija dworjam. Owo przeciwstawienie jawi się Autorowi adekwatnym dopiero dla połowy XVI stulecia.

S.R.

Hans Schlosser, *Grundzüge der neueren Privatrechtsgeschichte — ein Studienbuch*, wyd. 3, C. F. Müller, Verlag, Heidelberg 1979, ss. XIV, 177. Uni-Taschenbücher 882.

Jest to już drugie wydanie znacznie poszerzonego i uzupełnionego przez H. S. pierwotnego zarysu problematyki pióra E. Molitora, ogłoszonego pod tym samym tytułem w 1949 r. W kolejnych ośmiu paragrafach, rozczłonkowanych z kolei na ustępy numerowane liczbami rzymskimi i arabskimi zawarte zostały zwięzłe informacje, wsparte o podstawową, wielojęzyczną literaturę przedmiotu, adresowane przede wszystkim do studentów, a dotyczące: renesansu prawa rzymskiego w Europie, ewolucji prawa prywatnego w okresie szkoły prawa natury i oświecenia, kodyfikacji cywilnych XIX w. (Bawarii, Prus, Francji, Austrii), szkoły historycznej, ogólnoniemieckich kodyfikacji prywatnoprawnych XIX-XX w., łącznie z kodeksem cywilnym NRD, dwudziestowiecznych kodyfikacji kontynentalnych, nie wyłączając tych opracowywanych w ZSRR, systemu prawnego krajów anglosaskich, wreszcie najnowszych tendencji w cywilistyce zachodnioniemieckiej.

S.R.

Csizmadia Andor, *Jogi emlékek és hagyományok. Esszék és tanulmányok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1981, ss. 503+1 nlb.*

Siedemdziesiąt rocznicę urodzin czołowego reprezentanta węgierskiej nauki historycznoprawnej prof. Andora Csizmadii z Pécsu upamiętniły dwa cenne wydawnictwa: Księga pamiątkowa ku jego czci (*Scripta historico-iuridica Andreae Csizmadia septuagenario oblata*), wydana przez uczelnię jubilatą (Pécs 1980) oraz zbiór jego własnych rozpraw pt. *Pomniki i tradycje prawa*, wcześniej ogłoszonych oddzielnie w rozmaitych edycjach węgierskich i zagranicznych, a obecnie zgromadzonych w jednym tomie, opublikowanym przez Wydawnictwo Literatury Administracyjnej i Prawniczej w Budapeszcie. Nie chodzi tu oczywiście o wszystkie opera *minora* Autora, ale o wybór z jego prac powstałych w ciągu blisko 50 lat twórczości naukowej, który na konkretnych przykładach ukazuje rozległy obszar jego zainteresowań badawczych.

Zbiór otwiera rozprawa o początkach nauki uniwersyteckiej na Węgrzech (s. 11 - 76), w której sporo miejsca zajęły uwagi komparatystyczne. Pisząc o założe-